

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O'RINBOSARI

Karomat Mullaxo'jayeva (o'zbek)

Qosimjon Ma'murov (ingliz)

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Zaynobiddin Abdirashidov

Karl Rayxl (Germaniya)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Kamol Abdulla (Ozarbayjon)

Vahit Turk (Turkiya)

Isa Xabibeyli (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyoung Oh (Koreya)

Mark Toutant (AQSh)

Boqijon To'xliyev

Qosimjon Sodiqov

Nurboy Jabborov

G'aybulla Boboyorov

Vali Savash (Turkiya)

Kimura Satoru (Yaponiya)

Hamidulla Dadaboyev

Aftondil Erkinov

Rashid Zohidov

Baxtiyor Abdushukurov

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Dilnavoz Yusupova

Qo'ldosh Pardayev

Elchin Ibrohimov (Ozarbayjon)

Nodirbek Jo'raqo'ziyev

MUNDARIJA

ADABIYOTSHUNOSLIK

Nurboy Jabborov

“Firdavs ul-iqbol” – Ogahiyning badiiy-tarixiy nasrdagi ilk tajribasi

4

Husniddin Eshonqulov

Dilorom Sodiqova

Muslihabegim Miskin – XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste'dodli zullisonayn shoirasi

25

Dilnoza Jumayeva

“Yusuf va Zulayxo” dostonlaridagi obrazlar tizimi

43

MATNSHUNOSLIK

Bahriddin Umurzoqov

Aliy Safiy Hiraviy qalamiga mansub yangi qo'lyozmalar va Toshkent qo'lyozma fondlarida mavjud asarlari

67

Furqat To'xtamuratov

Muhsiniy she'riyati: asliyat va nashr qiyosi

80

Shermuhammad Amonov

Ahmad Tabibiyning turkiy tildagi ruboiylari

95

LINGVISTIKA

G'aybulla Boboyorov

Xalach tili va uning o'zbek tili bilan ayrim yaqinliklari to'g'risida

114

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva (Uzbek)	
Kasimjon Mamurov (English)	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojiboeva	
 EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibeyli (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Vahit Turk (Turkey)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Yusupova Dilnavoz	
Kuldosh Pardaev	
Elchin Ibrahimov (Azerbaijan)	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
 LITERATURE	
Nurboy Jabborov	
“Firdavsu-l iqbol” – the first experience of Agahi in artistic and historical prose	4
 Husniddin Eshankulov	
Dilorom Sadikova	
Muslihabegim Miskin is a talented bilingual poetes during the literary period of the XIX th century in Bukhara	25
 Dilnoza Jumayeva	
Analysis of the figurative system of the epic "Yusuf and Zulaikho"	43
 TEXTOLOGY	
Bahriddin Umurzoqov	
New manuscripts by Ali Safi Hiravi and works in the Tashkent Manuscripts fund	67
 Furkat Tuxtamuratov	
Muhsini's Poetry: a Comparison of Originality and Publication	80
 Shermuhammad Amonov	
Ahmad Tabibi's rubai in Turkish	95
 LINGUISTICS	
Gaybulla Boboyorov	
About the Halach language and some of its affinities with the Uzbek language	114

Muslihabegim Miskin – XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste’dodli zullisonayn shoirasi

Husniddin Eshonqulov¹

Dilorom Sodiqova²

Abstrakt

Maqolada asrlar davomida shakllangan e’tiqodiy qarashlarimizga tayanib, o’zbek va tojik tillarida o’zining ilohiy-irfoniy, ijtimoiy-siyosiy, ma’naviy-ma’rifiy, axloqiy-ta’limiy mavzulardagi nazmiy va nasriy asarlarini bitgan iste’dodli sohibdevon shoira Muslihabegim Miskin haqida so’z yuritiladi. XIX asr Buxoro adabiy muhitida bunday zullisonayn shoira uchrase, noyob adabiy-estetik hodisadir. U islomiy e’tiqod asosida tarbiya topib, badiiy ijodga ham shu ruhda yondashgan. Shoiraning hayoti va ijodiy faoliyati o’tgan asr adabiyotshunoslari tomonidan deyarli o’rganilmagan. Muslihabegim lirik turning g’azal, mustazod, muxammas, musaddas, mustasne’, muashshar, ruboiy, soqiynoma, fard singari janrlarda ijod etish bilan birga qatorda she’riy va nasriy hikoyalar ham yozgan. Shoiraning bir-biridan keskin farqlanmaydigan uchta devoni bizgacha yetib kelgan. Ular qiyosiy o’rganilganda, ushbu devonlarda Muslihabegim Miskinning o’n ming misradan ortiq she’riy merosi mavjudligi kuzatiladi. Maqolada shoira hayoti va ijodining o’rganilishi tarixi haqida muayyan ma’lumotlar berilgan. She’rlarini tahlil qilish asnosida shoira hayoti va ijodiy faoliyatining ayrim qirralari yoritilgan, uning iste’dodli zullisonayn shoira ekanligi she’riyati misolida asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: *Muslihabegim Miskin, Abdulvohid, XIX asr Buxoro adabiy muhiti, zullisonayn shoira, devon, hasbi hol, lirik janrlar, she’riy va nasriy hikoyat.*

¹ Eshonqulov Husniddin Pirimovich – filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

E-pochta: husniddin.eshonqulov72@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-4805-3879

² Sodiqova Dilorom Tursunovna – mustaqil izlanuvchi, Buxoro davlat universiteti.

E-pochta: erkdil2004@mail.ru

Iqtibos uchun: Eshonqulov, H. P., Sodiqova, D. T. 2021. “Muslihabegim Miskin – XIX asr Buxoro adabiy muhitining iste’dodli zullisonayn shoirasi”. *Oltin bitiglar* 3: 25–42.

Kirish

Muslihabegim Miskin – islomiy ruhda ijod qilgan iste’dodli zullisonayn shoira. Uning ijodiy merosida gunohlardan forig’ bo’lishga qaratilgan Allohga munojotlar, payg’ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning shafolatlariga noil bo’lish umidida bitilgan nazm namunalari, ilohiy ishq, naqshbandiya pirlariga bo’lgan yuksak e’tibor va mehr bilan sug’orilgan ilohiy-irfoniy mavzular badiiy talqin qilinganligi bois uning hayoti, ijodiy merosi o’tgan asr adabiyotshunosligida deyarli o’rganilmadi. Muslihabegim Miskin devonlari saqlanib qolganligi uchun u haqdagi ayrim ma’lumotlar qomuslarda [ЎСЭ 1976, 282], Sharq qo’lyozmalari kataloglarida [CBP 1987, 219; Каталог фонда института рукописей 1989, 129], shuningdek, ayrim ilmiy tadqiqot ishlari [Қодирова 1977, 168-169] va maqolalarda [Сафаров 1996, 3; Сафаров, Сафарова 1997, 3; (a) 2012, 34-36; (b) 2012, 43-46; Нуриддинов 2010, 80-82] muxtasar berilgan. Ta’kidlash joizki, taniqli adabiyotshunos M.Qodirova o’zining “XIX asr o’zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri” deb nomlangan risolasida birinchilardan bo’lib, shoiraning hayot yo’li va ijodi haqidagi muxtasar, ammo ilmiy ahamiyatga molik mulohazalarni bayon etadi. Olima O’zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo’lyozmalar xazinasida 972/1 inventar raqami ostida saqlanayotgan Muslihabegim Miskin devonida shoiraning yetti ming misradan ortiqroq she’rlari jamlanganligi, shuningdek, unda Husayn va Fotima haqidagi nasrda bitilgan rivoyat va “G’ornoma” asari mavjudligiga e’tiborni qaratadi. Ayni paytda, devondan o’rin olgan hasbi hol ruhida bitilgan masnaviyga tayanib, shoiraning hayotiga oid lavhalarini o’quvchiga taqdim etadi. Muslihabegim Miskinning tavallud va vafot etgan yillari haqida ma’lumot keltirilmagan bo’lsa-da, M.Qodirova ijodkorning she’rlarini tahlil qilish asnosida uning XIX asrning ikkinchi yarmida hayot bo’lganini ma’lum qiladi. O’tgan asrning yetmishinchi yillarida chop etilgan ushbu risolada shoira haqidagi ushbu jumla bilan boshlanadi: *O’zidan keyin yaxshigina meros qoldirgan, lekin adabiyotshunoslikda asari hali o’rganilmagan shoiralardan biri – Muslihabegim Miskindir* [Қодирова 1977, 168]. Yuqorida nomi qayd etilgan qomusdagi ma’lumotlar ham M.Qodirova risolasidagilarning qisqacha bayoni va unda shoiraning Alisher Navoiy uslubida g’azallar yozganligi ham ta’kidlangan. Qomusdagi ushbu ma’lumotlar professor O.Safarov va dotsent H.Safarova maqolasida e’tirof etilganidek [Сафаров, Сафарова (a) 2012, 43], M.Qodirova tomonidan yozilganiga shubha uyg’otmaydi. Umuman

olganda, qomus uchun ham, tadqiqotchilar tomonidan o'rtaga tashlangan ilmiy mulohazalar uchun ham Muslihabegim Miskinning bitta devoni [Miskin 1878, Devon] manba vazifasini o'tagan.

Muslihabegim adabiy merosi ko'lam

Shayboniylar sulolasi, ayniqsa, Ubaydulloxon (1533–1540) hukmronligi davridan yana qayta muhim bir madaniy markaz maqomida bo'lgan Buxoro adabiy muhitida XIX asrning oxiri–XX asrning boshlariga qadar ayollarning badiiy ijod bilan shug'ullanganligi deyarli kuzatilmaydi. XIX asr Buxoro adabiy muhitida Muslihabegim Miskindek zullisonayn shoironing uchrashi noyob adabiy-estetik hodisa sanaladi. Keyingi olib borilgan ilmiy izlanishlarimiz natijasida shoironing yana ikki devoni mavjudligi aniqlandi. Ular dastlab O'zbekiston Respublikasi FA Hamid Sulaymon nomidagi qo'lyozmalar instituti xazinasida 1962/1, 1277-raqamlari ostida saqlangan [Miskin (a). Devon; Miskin (b). Devon]. Mazkur institutning faoliyati to'xtatilishi munosabati bilan ushbu devonlar O'zRFASHI xazinasiga o'tkazilgan.

Muslihabegim lirik turning gʻazal, mustazod, muxammas, musaddas, mustasneʼ, muashshar, ruboiy, soqiynoma, fard singari janrlarda ijod etish bilan birga sheʼriy va nasriy hikoyatlar ham yozgan. Shoiraning bir-biridan keskin farqlanmaydigan uchta devoni bizgacha yetib kelgan. Ular qiyosiy oʻrganilganda, mazkur devonlarda Muslihabegim Miskinning oʻn ming misradan ortiq sheʼriy merosi mavjudligi kuzatiladi. Ularning birida shoira oʻzini tavozeʼ bilan tanishtirib, nomining oshkor boʻlmasligi tarafdori ekanligini shunday badiiy ifodalaydi:

*Nomi man Muslihabegim buvad guftam: "Yod dor",
Guft Miskin: "Nomi xudro to nagardad oshkor"*

[Miskin 1878, 1^a].

Mazmuni: *Mening nomim Muslihabegimdir, unutm, deb aytaman. Miskin deydiki: "Nomimni hech qachon oshkor etma".*

Muslihabegim Miskinning hayoti va faoliyati, ijodiy merosi haqida ma'lumot beruvchi asosiy manba – shoiradan bizgacha yetib kelgan devonlaridir. Ularda ijodkorning o'z shaxsini tanishtirishga yo'naltirilgan baytlar ham mavjud. Shunday mazmundagi misralar Miskinning *Man na shayxam, na avliyo, na izom* ("Men na shayxman, na avliyo, na ulug'lardan") satri bilan boshlanuvchi masnaviysida uchraydi:

*Kamina nom shud Muslihabegim,
Ba Miskin nomi xudro guft ta'vin.*

*Ki mavludi zi farzandi Buxoro,
Padarro nom shud mullo Nurillo.
Ki jaddam nomi Abdulloh xoja eshon,
Zi farzandi Buxoro buvad, ey jon.
Ki budand doimo jo'yon Olloh,
Ki holo raftaand Ka'batulloh [Miskin 1878, 121^b].*

Mazmuni: *Kaminaning ismi Muslihabegimdir. O'z nomimni (taxallusimni) Miskin deb atadim. Buxoro farzandiman, shu yerda tug'ildim. Mullo Nurillo otamning nomi bo'ldi. Bobomning nomi Abdulloh xoja eshondir. Ey jon, u ham Buxoro farzandi bo'lgan. Doimo Allohni izlovchi bo'lgan, haligacha Ka'batullohga ketgan.*

Keltirilgan iqtibosdan ayonlashadiki, shoiraning ismi – Muslihabegim va u o'z xohishiga ko'ra Miskin taxallusini qo'llagan. Buxoroda tavallud topgan Muslihabegimning otasi mulla Nurillo ismli kishi bo'lgan. Shoira otasining nomiga “mullo” so'zini qo'shib qo'llaganiga e'tibor qilinsa, uning iymon-e'tiqodli oilada tarbiya topganiga ishora qilganligini sezish mumkin. Bobosi sha'niga bitilgan baytlar fikrimizni yanada quvvatlantiradi.

Shoiraning tug'ilib, vafot etgan sanalariga aloqador ma'lumotlar devonlar tarkibida uchramaydi. Muslihabegim Miskinning she'rlaridan namunalar keltirilgan ushbu 972/1 raqamli devonining 143a varag'ida esa: “*Tammom shud in noma 1295*” (“*Bu noma 1295-yilda tugadi*”) tarzidagi ma'lumot keltiriladi. Ushbu hijriy sana milodiyga aylantirilganda, devonning 1878-yili tartib berilganligi ayonlashadi. Shuningdek, yuqoridagi masnaviydan so'ng devondan o'rin olgan quyidagi fard ham shoira yashagan davrini oydinlashtirishga xizmat qiladi:

*Dar zamoni Mir Sayyid Muzaffar Bahodir Sulton,
In g'azalhora bexono ba jigar kardam bayon*

[Miskin 1878, 121^b].

Mazmuni: *Mir Sayyid Muzaffar Bahodir zamonida bu g'azallarni o'qib, jigar (yaqin kishim)ga bayon qildim.*

Buxoro amiri Nasrulloxon vafotidan so'ng, uning o'g'li Sayyid Muzaffariddin Karmanadan kelib, 1859-yili Buxoro taxtiga o'tiradi. U 25 yildan ortiqroq davr mobaynida – 1885-yilga qadar turli viloyatlarda hukmdorning farmonlariga bo'ysunmay isyonlar sodir etilayotgan, ayni chog'da ruslarning Turkiston tuprog'iga yurishlari boshlangan g'oyatda tahlikali zamonda Buxoro amirligini idora qildi [Олимиёв 2004, 50–63]. Shoira bu davrda Turkistonda sodir bo'layotgan vaqealardan yaxshi xabardor, qator nazmiy asarlar muallifi va sohibdevon ijodkor sifatida kamolot yoshida bo'lgan,

deyish mumkin.

Muslihabegim Miskinning 972/1-raqamli devoni “Bismillo-hir rahmonir rahim” ilohiy kalimasidan so'ng shayx Abdulvohid haqida masnaviyda bitilgan 42 baytli hikoyat bilan boshlanadi. Shoiras asar qahramonini o'quvchiga quyidagicha tanishtiradi:

*Ki dar shahri Buxoro buvad yak darveshi donoye,
Ki shayxi nomdor buvad on mahbubi donoye .
Davomat dar payi jud-u saxo-yu adl ko'shida,
Libosi ashxiyoro dar badani on shayx po'shida.
Tamomi muflisi miskin zi xonash bahravar budand,
Mudom on shayx az tarsi xudo bo chashmi tar budand.
Ki sultoni Buxoro doimo mekard in'ome,
Ki budand mardumi shahri Buxoro muxlisi joni.
Har on kasro pesh oyad agar yak qissayi mushkul,
Ravad az nazdi o'ro on zamon on muddao hosil.
Jahon fayzi futuhi o', ki mashhuri Buxoro shud,
Banazdi podshoh on shayxro martabayi a'lo (shud).
Shuda nomi sharifi o' ba Abdulvohidi mashhur,
Ki buvad doim ba zikri on xudovandi jahon mag'rur*
[Miskin 1878, 2^a].

Mazmuni: Buxoro shahrida bir dono darvesh bo'lgandi. U dono mahbub (sevikli) nomdor shayx edi. Saxovat-u adolat, in'om-ehson yo'lida doimo harakat qilib, jismida ashxiyorlar libosini kiygandi. Uning xonadonidan barcha kambag'al-u miskin bahramand edi. Shayx Xudodan qo'rqqani bois doimo uning ko'zida yosh turardi. Buxoro sultoni hamisha unga in'om qilib turar, shahar aholisi jonining muxlisi (doimo sog'-salomat bo'lishini xohlovchilar) bo'lgandi. Biror mushkul qissa har qanday kishining taqdirida sodir bo'lsa, uning nazdidan (nazaridan) o'sha zamon qiyinchilik barham topib, muddao hosil bo'lardi. U jahonning fayz-u futuhi, Buxoroning mashhur kishilaridan biriga aylandi. Podshoh nazdida yuksak martabali shayxlarning biri bo'lib qoldi. Abdulvohid nomi bilan mashhur bo'lgan bu kishi doimo Xudoni zikr etish bilan mag'rur edi.

Hukmdorning yuksak hurmatiga sazovor bo'lgan, xalqning ishonchini qozongan shayx Abdulvohidning ko'nglida Ka'batullohni ziyorat qilish istagi tug'iladi. Xotini va farzandi har qancha iltijo qilishmasin, uning xohishiga mone'lik qilolmaydi. Shayx olti yoshli qalbi qaynoq farzandini hech qachon o'zidan yiroqlashishini istamasdi. Shu bois uni ham o'ziga hamroh qiladi. Shunday qilib, otabola besh yil davomida dom-daraksiz ketishadi. Bechora onayizor ularning yo'lida intizor bo'lib to'qqiz yoshli qizi bilan qoladi. Shayx

Abdolvohidning qizi juda ham aqlli, dono “xush xulq-u, shirin suxan-u, zebo-yu porso” bo’lib ulg’ayadi. Biroq uning kamolidan bahramand bo’lib yashash bechora onaga nasib etmaydi. Masnaviyning quyidagi bayti bu mudhish voqeaning obrazli ifodasidir:

*Banogah dar kamoli o’ zavoli bemahal omad,
Xazon shud navbahori o’ chunon bodi ajal omad*

[Miskin 1878, 2^b].

Mazmuni: *Uning kamoliga to’satdan bemahal zavol keldi, ajal shamoli esib, uning navbahori xazon bo’ldi.*

Qiz bu foniyl dunyoni tark etgandan so’ng, g’oyibona kezib yuruvchilardan xabar keladi. Shayx va uning o’g’li sog’-salomat yurtiga qaytib, qarindoshlar bilan ko’rishishadi. Ona nihoyatda kelishgan, oqil-u dono bo’lib voyaga yetgan o’n bir yoshli o’g’li bilan diydorlashishga muyassar bo’ladi. *Husni jamoli go’yo Yusufi soniy* bo’lgan o’g’il darvesh otasi – pokdamon shayxga juda o’xshardi. Bu baxt voqe’ bo’lganidan quvongan ona Parvardigorga shukronalar qiladi, o’g’lini bir lahza ham yonidan uzoqlashtirmaydi. Oradan bir yil o’tgach, *xazoni bemahal* bechora onaning qalbida so’nmas dog’ qoldirib, bu farzandini ham navqiron yoshida olib ketadi. Shayx Abdolvohid bu fojealarga ortiq toqat qilolmaydi:

*Ki on shayxi jahon dar on zamon dar so’xti dunyo shud,
Nakarda istiqomat, boz so’yi Ka’batulloh shud.*

*Beguft: “Bar man harom ast in Buxoro, nest joyi man,
Dar injo nest istodani digar sabr-u qarori man”.*

*Ba xud hamrah burd o’ yak-du sola farzandash,
Qazoro dar rasid tiri ajal bar on jigarbandash*

[Miskin 1878, 3^a].

Mazmuni: *Shayxi jahon o’sha onda yongan dunyoga aylandi. Bu yerda ortiq turolmay, yana Ka’batulloh sari yo’naldi. “Endi menga Buxoro haromdir, bu yer mening joyimmas. Bu yerda qolishga ortiq sabr-u qarorim qolmadi”, – dedi. Ikki-uch yoshli farzandini o’ziga hamroh qilib olgan edi, taqdir taqozosi bilan ajal o’qi bu jigarbandiga ham yetib bordi.*

Shayx Abdolvohid Haqning amriga rizolik bildirib, farzandlarini tuproqqa topshirsa-da, ayriliq dog’iga chidolmay to’xtovsiz oh-u fig’on chekadi. Tasalli topish uchun yana bir ayolga uylanadi. Bir necha yil ko’zdan g’oyib bo’lib, ba’zan Buxoroda ham ko’rinib qoladi. Bu hol takrorlanib turadi. Dilbandlarini yo’qotgan onayizor esa taqdir hukmiga sabr qilib, qolgan umrini toat-ibodatga bag’ishlaydi.

Mazkur she’riy hikoyat Muslihabegim Miskin hayoti bilan qiziqqan tadqiqotchilarning e’tiborini o’ziga tortgan. M. Qodirova ushbu manzamani debocha deya baholab: “...shoiraning o’z hayotiga oid avtobiografik ma’lumotga ham o’xshab ketadi” [Қодирова 1977, 168], – deb yozadi. Professor O.Safarov va tadqiqotchi H.Safarova esa masnaviydagi “Ki shayxe nomdor bud on mahbubi donoye” satriga asoslanib: “Muslihabegim Miskin Buxoroda el orasida, hatto amirlik darborida ham e’tibor qozongan shayx Abdulvohidning zavjai muhtaramasi bo’lgan” [Сафаров, Сафарова (b) 2012, 43] – deya komil ishonch bilan qayd etadi. She’riy hikoyatda tasvirlangan onayizorning ruhiy holati va shoira devonlaridagi hasbi hol she’rlarning o’zaro uyg’unligi ham ushbu masnaviyda ijodkor achchiq qismatining badiiy ifodasi ekanligiga ishora qiladi. Bunday o’xshashlik, avvalo, she’r qahramoni bekas-u g’aribligining badiiy talqinida namoyon bo’ladi:

*Miskin g’arib-u bekas-u darmonda ast zor,
Dar ro’zi hashr rahm kun, ey podshohi mo*

[Miskin 1878, 32^a].

Mazmuni: *G’arib-u bekas Miskin qiyin ahvolda zor qolgan. Ey bizning podshohimiz, hashr kuni (qiyomatda o’lganlarni tiriltirish chog’ida) unga rahm qilgil!*

Shoira devonidagi g’azallarning salmoqli qismini yuqorida keltirilgan baytdan anglashilgani kabi munojot g’azallar tashkil etadi. Shunday mazmundagi g’azallarda Muslihabegim Miskin bot-bot bekas-u g’aribligini eslatadi. Ayni holat ijodkorning o’z-o’zini malomat qilish ruhida bitilgan g’azallarida ham kuzatiladi. Bunday nazm namunalarida Muslihabegim Miskin toat-ibodatda bardavom bo’lolmagani, gunohlari ko’payib ketganini talqin etib, Allohning rahmatidan umidvorligini ham o’ziga xos mungli ohangda, ko’pincha, hazaji musammani solim (ma’foiylun ma’foiylun ma’foiylun ma’foiylun) vaznida bitilgan g’azallarida badiiylashtiradi. Shoiraning o’zbek tilida ijod etilgan quyidagi g’azali fikrimizning yorqin dalilidir:

*Xudovando, sani dargohinga man qilmadim toat.
Nazar qilg’il bu holimga madad aylaki bu soat.
Gunohim ko’pturur behad, nazar qilg’il bu holimga.
Umidim bor sani dargohinga qilg’il manga rahmat.
Ilohi, osiylarg’a san o’zing rahmat ato qilg’il,
Ilohi, jumla mo’min joyini san aylag’il jannat.
Agar chandeki osiyman, umidim bor rahmatingdan,
Umid birla borurman, ey Xudoyo, aylag’il rahmat*

*Iloho, Miskini bechorag'a lutfi karomat qil,
Bu foniyl dunyoda, parvardigoro, ko'rmadim rohat*
[Miskin 1878, 43^b].

Xudoga murojaat qilib, o'zini gunohkor sanash, gunohlari ko'pligidan nolib she'rlar bitish musulmon xalqlari shoirlari ijodida kuzatiladigan adabiy uslubdir. O'zbek mumtoz adabiyotida ilk bor Xoja Ahmad Yassaviy hikmatlarida sezilarli darajada namoyon bo'lgan bu uslubiy jilo XIX asrda ham kitobxon tuyg'ulariga ta'sir etadigan muhim yo'llaridan biri sifatida qo'llanildi. Muslihabegim Miskin ham ushbu g'azalida Haqqa tavajjuh qilib, bani bashar uchun o'ziga xos sinov muddati sanalgan bu o'tkinchi umrini toat-ibodatdan ayri o'tkazgani, gunohlari behad ko'payib ketgan bo'lsada, Allohning lutf-u marhamatidan umidsiz emasligini badiiy ifodalaydi. Shoiraning yuksak insoniy fazilatlar sohibi ekanligi, avvalo, o'zini gunohkor deb bilishida kuzatilsa, Yaratuvchidan barcha osiy bandalarga rahmat ato etishini iltijo qilib, keyinchalik o'zini ham nafaqat ular qatorida, balki "chandeki osiymon", – deya e'tirof etishi-yu, lutf-u marhamatdan umidvorligini yaqqol namoyon bo'ladi. G'azalning maqta'sida Miskini bechoraning parvardigorga zorlanib, bu foniyl dunyoda rohat ko'rmaganligi evaziga Uning lutfidan benasib bo'lmasligini iltijo qilishi shayx Abdulvohidga bag'ishlangan she'riy hikoyatdagi onayizor obrazini yodga soladi. Kamolini ko'rish niyatida ne-ne mashaqqatlar bilan voyaga yetkazgan dilbandlarining birin-ketin zavolini ko'rish mushtipar ona uchun "bu foniyl dunyoda rohat ko'rmadim", – deyishga to'la asos bo'ladi, albatta.

Shoiraning adabiy olami

Muslihabegim Miskin she'rlarining aksariyati yuqorida ta'kidlanganidek, o'z-o'zini malomat qilish ruhida bitilgani nuqtayi nazaridan masalaga yondashadigan bo'lsak, taqdirida sodir bo'lgan barcha ko'ngilsizliklarning moyasini u chinakam mo'mina sifatida o'zidan izlaydi. Shu bois ijodkor o'z she'rlarida farzandlari dog'ida o'rtanayotganiga ayrim ishoralar bilan cheklanadi, xolos. Quyidagi baytlar esa fikrimizni kuchaytirishi mumkin:

*Ey xudovandi jahon, rahmat bekun bar osiyon,
Az karam, yo rab, nazar kun in dili vayroni mo.
Miskini bechoraam dar borgohaat, ey karim,
Yak nazar kun, ey xudo, bar diydayi giriyoni mo*
[Miskin 1878, 32^b].

Mazmuni: *Ey jahonga egalik qiluvchi Tangri, osiylarga rahmat*

qil. Ey xudo, bizning bu vayron ko'ngillarimizga karam (marhamat) nazari bilan boq. Ey Karim, podshohlik saroyingda Miskini bechoraman. Ey Xudo, yig'loqi ko'zlarimizga bir nazar qil!

Allohga munojot ruhida bitilgan ushbu misralarda shoira o'zini bu olamdagi "dili vayron"lar-u "diydayi giryon"lar safida ko'rishiga va bu bilan o'sha achchiq qismatiga ishora qiladi. Bunday ishoralarda onayizor bevosita o'z dilbandlarini nazarda tutganini shoira boshqa misralarida ham uchratish mumkin:

*So'xtam az furqati o' nola bar gardun rasid,
Koshki binam jamoli nozaninashro ba xob*

[Miskin 1878, 36^a].

Mazmuni: *Uning ayrilig'idan kuydim, oh-u nolam gardunga yetdi. Koshki, nozanin jamolini tushimda ko'rsaydim.*

Muslihabegim she'riyatida payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) vasfida bitilgan g'azallar salmoqli o'rin tutadi. Ularda madh etilgan go'zal xulqlar egasining diydorini ko'rishga ishtiyoq va intilish ruhidagi misralar ko'p uchraydi. Biroq yuqorida keltirilgan baytda diydorlashish bilan birga ayriliq azobidan o'rtanish hissi ustuvorligi ham yaqqol seziladi. Masalaning mana shu jihatiga e'tibor qaratilsa, shoira ushbu baytda farzandlaridan birining judoligini nazarda tutganini ko'rinadi.

Shayx Abdulvohidga bag'ishlangan she'riy manzumadagi quyidagi bayt ham e'tiborga loyiqdir:

*Zaifayi nek buvad doim ba rohi buzurgon megasht,
Misoli bulbuli sho'rida doim dar fig'on megasht*

[Miskin 1878, 3^a].

Mazmuni: *Yaxshilik o'ylovchi zaifa doimo buyuklar yo'lida parishon bulbul misoli fig'on qilib kezardi.*

Muslihabegim Miskin "buzurgon" ("buyuklar") deganda, tariqat peshvolari, ulug' avliyolarni nazarda tutadi. Shoira naqshbandiya tariqatiga e'tiqod qo'yganligi she'rlarida oydinlashadi. "In g'azal az baroyi Boboyi Samosiy" ("Bu g'azal Boboyi Samosiy haqida") sarlavhali quyidagi g'azal fikrimizning dalilidir:

*Omadam bahri ziyorat in zamon dar oston,
To shavad oson maro in mushkili bor garon.
Dardmandam, mustamandam, bahri darmon omadam,
Yak nazar sozed maro, ey oftobi du jahon.
Osiyam, bechoraam doram ba dil sharmandagi,
Zi on ki on holi taboham bar shumo boshad ayon.
Omadam, ey hazrati Bobo, man az bahri davo,*

*Zi rahi ixlos benihodam sari xud oston.
Bekas-u sargashta-yu hayron-u muztar mondaam,
Mekunam har ro'z-u shab man nola-yu oh-u fig'on.
Miskini bechoraam – aftoda dar girdobi g'am,
Rahm kun bar holi man, yorab, ba haqqi nazdigon*
[Miskin XIX asr (a), 12^b].

Mazmuni: *Toki biz uchun ko'p mushkullar oson kechsin deb, bu zamon ziyorat dengizining ostonasiga keldim. Dardmandman, qayg'uliman, darmon dengiziga keldim. Ey ikki jahon oftobi, bizga bir bora boqing! Mening yomon holim sizga ayondirki, men osiymen, bechoraman, sharmanda bo'lgan ko'ngil xonasiman.*

Muslihabegim Miskin o'zi yashagan davrga qadar musulmon mintaqa xalqlari adabiyotida mavjud bo'lgan an'analarni teran o'rganishga baholi qudrat sa'y-harakat ko'rsatgan ijodkordir. Uning devonlarida o'zbek va tojik tillarida bitilgan g'azal, ruboiy, fard, masnaviy, muxammas, musaddas, mustazod singari she'r nav'larining uchrashi muallifning ijod sirlari bilan oshno bo'lishga qaratilgan jidd-u jahdi samarasidir. Ayni chog'da shoiraning o'ndan ortiq she'riy hikoyatni masnaviyda bitganligi iste'dodining yana bir muhim qirrasini namoyon qiladi. Yuqorida ta'kidlanganidek, shoiraning iymon-e'tiqodli oilada tarbiyalanib, Abdulvohiddek xalqqa tanilgan shayx bilan taqdirdosh bo'lgani uning ijodiga o'zining sezilarli ta'sirini ko'rsatdi. Muslihabegim Miskin she'riyatida qalban Allohga bo'lgan ishonch, uning lutf-u marhamati va payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) shafolatidan umidvorlik, chinakamiga Haqqa shaydolik, ahli bayt hamda sahobayi kiromlarga cheksiz muhabbat mavzusi yetakchilik qiladi. U mumtoz adabiyotimizning atoqli namoyandalari izidan borib, nazmiy asarlarida ko'hna ishq mavzusini juda keng ma'noda qo'llab, unda o'zining ruhiy iztiroblari, orzu-intilishlarini ham badiiylashtirdi.

G'azal shoira ijodida eng ko'p murojaat etilgan janr sanaladi. Muslihabegim Miskin ularning aksariyatida yuqorida qayd etilganidek, Allohga iltijo qilib, uning lutfi marhamatiga noil bo'lish istagida ekanligini obrazli bayon etadi. Shunday mazmunda bitilgan g'azallardagi orifona ruhning kuchliligi, ayni chog'da bunday g'azallar badiiy ifodasida ijodkor murojaat etgan obraz va timsollarning o'ziga xosligi, ulardan mo'mina ayolga xos nazokat-u iffatning ayonlashib turishi she'rxonga hissiy ta'sir ko'rsatadi. O'z holini bulbuli zorga qiyos qilish bilan boshlanuvchi quyidagi g'azal fikrimizning yorqin dalilidir:

Chu bulbuli zor menolam ki mesozam ki afg'onho,

*Iloho, rahm kun bar holi zori chashmi giryonho.
Nadoram dar du olam, ey xudoyo, g'ayri be tu man,
Xudovando, tu rahm kun bashavq diydayi giryonho.
Zi lutfi marhamat, yo rab, tu nazar kun holi zori maro,
Ba dargohi tu doram man hamisha afg'onho.
Agar Layli sifat man zor nolam andar in olam,
Ravam bo diydayi giryon chu Majnun az biyobonho.
Man Miskin hamisha nogah vohasrato doram,
Tu rahm kun ba so'yi dil afgor siyna biryonatro*
[Miskin XIX asr (a). 25^b].

Mazmuni: *Bulbuli zordek nola qilib, fig'onlar etib kuylayman; Iloho, zor yig'loqi ko'zlarning holiga rahm qilg'il. Ey xudoyo, sensiz ikki olamda turolmayman, sen shavqli diydasi yoshlarga rahm qilgin. Yo rab, lutfi marhamating ila holi zorimizga nazar qil; dargohingda hamisha fig'onlar chekib qolaman. Qaniydi, bu olamda Laylisifat nola qilsam; Majnundek biyobonlarda ko'z yoshlarim bilan kezsam. Men Miskin hamisha nogahoniy qayg'u-g'amlar ichraman; Sen dili afgor, siynasi biryonlarga rahm qil!*

Besh baytdan iborat ushbu g'azal qahramonining holiyasi bilan shayx Abdulvohidga bag'ishlangan hikoyatdagi onayizorning ruhiy iztiroblari orasida yaqinlik borligi dastlabki baytdanoq anglashilib turibdi. Ayniqsa, shoironing hasbi holi deya talqin etilgan o'sha masnaviydagi *Zaifa nek buvad doim ba rohi buzurgon megasht, / Misoli bulbuli sho'rida doim dar fig'on megasht* (mazmuni: Yaxshilik o'ylovchi zaifa doimo buyuklar yo'lida parishon bulbul misoli fig'on qilib kezardi) misralarini xotirga keltirish bilan bunga yanada qat'iy ishonch hosil qilishimiz mumkin. Muslihabegim Miskin devonidagi manzumalarda bulbul shoironing eng ko'p murojaat etgan badiiy timsollari qatoridan joy olgan. Shoir bu mitti beozor jonivorning to'xtovsiz sayrab turishidan uzoq yillik an'analarga tayangan holda yangicha ma'no izlashga harakat qiladi. E'tiborlisi shundaki, Muslihabegim Miskin bulbulning fig'oniga o'ziga xos orifona ruh bag'ishlaydi. G'azal qahramonining bulbuli zordek nola qilib, fig'onlar chekib tinimsiz kuylashidan muddaosi – zor yig'loqi ko'zlarining holiga Yaratganning shafqat nazari bilan qarashiga erishmoqlikdir. Bulbulning mitti ko'zlarini jovdiratib mehr izlaganidek atrofga nigoh tashlashi bilan she'r qahramonining iztiroblardan ezilganligi ifodasi bo'lgan yig'loqi ko'zlaridan shafqat ilinjida yosh tarqatayotganligi orasida mutanosiblik borligini badiiy ifodalaydi. Keyingi baytda o'sha orifona ruh tadrijiy rivojlantiriladi. Endi she'r qahramoni chinakam haq oshig'i sifatida ko'z oldimizda namoyon bo'ladi. Uning

nazarida bu ikki olam Yaratuvchining o'zi, Uning vasliga vosil bo'lish saodatisiz biror qiymatga ega emas. Shu bois u shavqli ko'z yoshlariga rahm qilishni Xudodan o'tinar ekan, muddaosini ochiq-oydin baralla aytadi: *Nadoram dar du olam, ey Xudoyo, g'ayri be tu man*. Ayni choqda uning ko'zlaridan oqayotgan yoshlar faqat iztirob ifodasi bo'lmay, balki bu hijron azoblari unga qandaydir shavq bag'ishlashini ham "bashavq" sifatlovchisi yordamida o'tinchlari zamirida o'ziga xos yo'sinda badiiylashtiradi. Shoiraning bunday yo'l tutishi hijriy II asrda yashagan mashhur so'fiy ayol Robiayi Adaviyaning (714 – 801) Allohga o'tli munojotlarini esga soladi. U munojotlaridan birida shunday deb yolvoradi: *Ilohim! Senga jahannam azobidan qo'rqib ibodat qilayotgan bo'lsam, meni jahannam otashiga kuydir. Agar jannatingni orzu qilib ibodat qilayotgan bo'lsam, menga jannatni harom qil. Agar yolg'iz seni sevganim uchun ibodat qilayotgan bo'lsam, meni azaliy jamolingdan mahrum qilma, yo Rabbi!* [Türer, Ösman, 71]. G'azalning uchinchi baytida shoira diydortalab oshiq yolg'iz emasligi, ularning safini tashkil etuvchilar soni ko'pligiga ishora qilib: "Bizning holi zorimizga rahm qil", – deya yolvoradi. Keyingi baytda esa majoziy ishq vositasida ilohiy ishq iztiroblarida o'rtangan sevimli obraziga murojaat etiladi. Bulbuldek nolayi zor etishdan qanoat hosil qilolmagan ijodkor Layli singari bu olamda nola chekishni, yoki Majnundek biyobonlarda ko'zda yosh olib kezish istagida ekanligini badiiy ifoda etadi. Ko'nglidagi o'tli dardlar shu qadar bag'rini kuydira boshlaydiki, u Laylining nolalarini o'zida takrorlanishi bilan kifoyalanolmay, Majnunsifat kezishni ixtiyor qiladi. Biroq shoira o'z taqdirida jununkorlik emas, miskini bechoralik yozilganini badiiy ijodda ham unutilmaydi. G'azal maqta'sida o'z holiga ishora qilib, doimo kutilmagan qayg'ualamlar ichra qolishidan yozg'iradi. Allohdan o'zi singari dili afgor-u, ko'ksi g'amga qovrilganlarga rahm qilishini o'tinadi.

Muslihabegim Miskin o'zbek tilida bitilgan g'azallarida ham ushbu mavzuga murojaat etadi. Yuqorida tahlil etilgan manzuman ayonlashgani kabi uning munojot g'azallaridagi orifona ruhning ustuvorligi shoiraning tafakkur olami ancha kengligi va o'ziga qadar yaratilgan adabiy an'analardan yaxshigina xabardorligidan dalolat beradi. Shu bois ham ijodkor o'zining ilohiy ishq talqin etilgan g'azallarida she'rxonni mushohadaga chorlovchi baytlar bitishga erishadi. Bunday baytlar, avvalo, g'azalning matla'sida kuzatiladi. Shoiraning quyidagi g'azali aytilganlar nuqtayi nazaridan ahamiyatlidir:

Ey shoh, mani vola-yu shaydo qiladursan,

*Ishqingda kuyub munchaki rasvo qiladursan.
Majnun kabi man cho'l-u biyobonni kezibon,
Doim mani jo'yandayi Laylo qiladursan.
Bir xasta g'aribman, sani derman bu jahonda,
Jo'yandayi ul qomati zebo qiladursan.*

*Devona bo'lib Majnuni hayron bo'la qoldim,
Parda ichidan boz tamosho qiladursan.
Parvonadek sham jamoliga yuribmen,
Xor qilibon ko'yungda rasvo qiladursan.
Miskin sani derman bu jahonda, u jahonda,
Ishqingda mani Majnuni shaydo qiladursan*

[Miskin XIX asr (a). 137^a].

G'azalning asosiy qahramonlaridan biri bo'lgan ma'shuqani beqiyos husn sohibi sifatida tasvirlash mumtoz shoirlar badiiy yaratmalarida o'ziga xos an'ana tusini olib ulgurgan. Tabiiyki, bunda ijodkorning erkak yoki ayol jinsiga mansubligi ham ahamiyat kasb etadi. Qayd etilgan an'ana ko'proq erkak qalamkashlar ijodida o'ziga xos uslublarda sayqallantirilib, tadrijiy rivojlantirilganiga guvoh bo'lganmiz. Shoiralarimiz ham g'azalning bu qahramoniga ayollarga xos nazokat bilan yondashib, oshiqona-orifona g'azalning go'zal namunalarini yaratishga muyassar bo'lganlar. Zebiniso, Jahon otin Uvaysiy, Nodira singari tab' ahli o'zlarining bu boradagi san'atkorlik mahoratini so'zda namoyon qildilar. Muslihabegim Miskin ham ayol ijodkorlar nazmiy yaratmalarini sinchiklab o'rganib, g'azaliyotida mahbub obrazini o'ziga xos uslubda yaratishga intildi.

Yuqorida ko'chirilgan g'azalning dastlabki bayti "Ey shoh" tarzida mahbubga murojaat bilan boshlanadi. She'rxon baytni o'qishi bilan shoirani bu qadar vola-yu shaydo, ya'ni behad o'ziga maftun qilgan shoh haqida o'y sura boshlaydi. Bu xitob zamirida bani basharga mansub kishi nazarda tutilganmi yoki ijodkor munojot g'azallarida kuzatilgani singari olamning yakka-yu yagona podshohiga bo'lgan ishqini badiiy ifoda etmoqdami? Bu mushohadalar ijodkorning o'sha xitobida ikki ma'noni bir o'zanga san'atkorona mujassamlashtira olganining samarasidir. Haqiqiy she'r ana shunday bahslarga sabab bo'ladi. Ayni paytda, o'sha shohning ishqida kuyib, rasvo bo'lmoqlik zamirida ham shoira zohiriy ma'nodan ko'ra botiniy ma'noga urg'u berayotgani haqiqatga yaqindek tuyuladi. Zero, Layli va Majnun dardli ishqiy sarguzashtlariga ishora etilgan keyingi baytdan ham anglash mumkinki, majoziy va ilohiy ishq bir-birini inkor etmaydi, aksincha, nafsoniy intilish-

lardan xoli bo'lgan xos ishq kishini ilohsevarlik tomon undaydi. Shoirana ana shu mantiqdan kelib chiqib, atayin mahbubga "ey shoh" deya murojaat etib, she'rxonning mushohadalariga erk beradi. Keyinchalik esa mohirona qo'llangan ayrim badiiy ishoralar yordamida o'quvchini o'z g'oyalariga ergashtiradi. O'sha shoh ishq shi she'r qahramonini Majnun singari cho'l-u biyobonlarni kezdinrib, doimo Laylini istovchi, uni har yerdan talab qiluvchiga aylantirib qo'yadi. Ma'lumki, Layli ishqidan qismatida jununkorlik paydo bo'lgan Qays el nazdida "Majnun" nomini olib, dasht-u sahrolarga yo'l oladi. Odamlar uni tushunib yetmaydilar, rad etadilar. U sahrodagi vahshiy hayvonlar bilan unslashadi. Majnun Laylini iloh jamolini o'zida zuhur etgan mazhar [Комилов 2009, 192-205] sifatida anglagani bois "jo'yandayi Laylo" bo'lib, mahbubasining Majnuniga aylanadi. Masalaga shu nuqtayi nazardan yondashadigan bo'lsak, g'azal matla'sida ifoda etilgan shoh ishqida kuyib rasvo bo'lmoqlik negizida ham el anglab yetmagan ma'rifat bor. Bu rasvolik – ilohiy ishq iztiroblarida o'rtanishdir. Mana shunday iztiroblarda toblangan qalb Majnun singari iloh jamolini o'zida mujassam etgan mazhar tomon intiladi.

Shoira g'azalning tahlil jarayoniga tortilgan dastlabki baytlarini she'rxon hayajonini junbushga keltirish uchun mubohlag'aviy tasvirlar bilan bezaydi. Ayni paytda, ijodkor qo'llagan talmeh g'azal matla'sidagi fikrni hamda o'quvchida paydo bo'lgan badiiy ehtirosning tadrijiy rivojlanishiga omil bo'ladi. Muslihabegim Miskin – munojot g'azallarida kuzatilgani singari – Majnundagi jununkorlikka havasmand bo'lsa-da, taqdirida bitilgan miskin-u bechoralikni inkor etmaydi. Shu bois g'azalning uchinchi baytidan boshlab qismatidagi siniqlikka e'tiborni qaratadi. Ijodkor g'azaldagi ko'tarinki ruhni bardavom bo'lishini ta'minlash maqsadida mazkur baytda tazod uslubidan foydalana boshlaydi. Unda tasvirlanishicha, majolsiz, xasta, kimsasiz, g'arib holda bo'lgan she'r qahramoni bu jahonda o'sha shoh deya atagan mahbubini deb, uning vasliga vosil bo'lish umidida yashaydi. Bu uning himmati balandligidan dalolat beradi. Garchi oshiqning holati bilan maqsadi u qadar muvofiq bo'lmasa-da, himmatli oshig'ini qadrlagan mahbub uni go'zal qomat jo'yandasi, ya'ni talabgoriga aylantirib qo'yadi. Ayonlashadiki, shoiraning Layli va Majnun ishqiy sarguzashtlariga ishora qilishidan adabiy muddaosi iloh jamolini o'zida zuhur ettiruvchi mazharga e'tiborni qaratish edi. Yo'qsa, o'zi ham o'sha shoh vasliga erishish yo'lida "jo'yandayi ul qomati zebo" bo'lib qolmasdi. Lirik qahramon ana shunday holatga kelib qolgani bois u bilan Majnun

orasidagi tafovut yo'qolib bordi. U g'azalning to'rtinchi baytida tasvirlanganidek, tamoman Majnun singari devona bo'lib, har tarafga taajjubli nigoh tashlaydigan bo'lib qoldi. Ajablanarli jihati shundaki, mahbub uning bu holini ham parda ichidan tomosha qilish bilan kifoyalanadi, xolos. Baytda qo'llangan parda timsoli ham g'azalning yetakchi g'oyasini oydinlashtirishga xizmat qiladi. Hujjat ul-islom Abu Homid G'azzoliy Xalloqi olamning farishtalari xususida fikr yuritarkan, quyidagi hadisga diqqatni qaratadi: *“Chindan ham Haq taolo nurli, yetmish ming hijob ila yashirindurki, uning jamolini ko'ngil ko'zi bila kashf etsa bo'lur”* [Фаззолий 2005, 74]. Ko'rinadiki, shoira vasf etgan Mahbubi mutlaq yetmish ming parda ichida yashiringani bois oshig'iga ana shu pardalar vositasida nigoh tashlaydi. Oradan bu pardalar ko'tarilsa, oshiqning parvona holiga tushib qolishi hech gap emas. Shu parda bo'lgani holda ham oshiqning parvonaga aylanib qolgani g'azalning beshinchi baytida o'z ifodasini topgan. Oshiqning hayrat maqomidagi ushbu holati parvonaning sham jamolida yurganini eslatadi. Tabiiyki, parvona sham jamolining haroratidan qiynoqlar iskanjasiga qoladi. Jismi xor bo'lsa-da, ruhan sham bilan vahdat hosil qiladi. Majnunning qismati ham ayni holatni eslatadi. Buni saodat deb bilgan shoira g'azalning maqta'sida bu dunyo-yu u dunyoda men faqat senga yetishnigina orzu qilaman, sen esa meni ishqingda Majnuni shaydo qiladursan, deya yuksak ehtiros bilan ko'nglidagini badiiy ifodalaydi.

Xulosa

Muslihabegim Miskin she'riyatida badiiy ifodasini topgan shoira hasbi holining ayrimlariga murojaat etilgan badiiy talqinidan ayonlashadiki, ijodkor XIX asrning ikkinchi yarmida Buxoro adabiy muhitining o'zbek va tojik tillarida barakali ijod qilgan iste'dodli sohibdevon qalamkashlaridan biri sifatida tanilgan. Iymon-e'tiqodida sobit oilada tarbiyalangan Muslihabegim islom dinining aqoyid-u ahkomlaridan yaxshigina xabardor bo'lgan. O'z davrida Buxoro amiri saroyida va xalq orasida katta hurmatga sazovor bo'lgan shayx Abdulvohid bilan turmush qurib, ikki o'g'il va bir qiz ko'rgan. Biroq farzandlarining bu foni dunyoni birin-ketin tark etishi ona qalbida og'ir jarohat qoldirgan. Shu bois shoira o'ziga “Miskin” taxallusini tanlagan. Naqshbandiya tariqatiga e'tiqod qilgan Muslihabegim Miskin hayoti davomida sabr-u toqat yuksak insoniy fazilat ekanini amalda isbotlagan va ayni yo'nalishda o'zidan go'zal nazmiy asarlarni meros qoldirgan salohiyatli shoiradir.

Muslihabegim Miskin devonidan o'rin olgan g'azallarni

ilmiy o'rganish asosida shunga amin bo'ldikki, shoira o'ziga qadar yaratilgan ko'p asrlik adabiy an'analarni sinchiklab o'rganib, salmoqli adabiy meros qoldirdi. Uning devonidan o'rin olgan o'zbek va tojik tillarida bitilgan g'azallar mavzularining kengligi, obrazli ifoda uslubining o'ziga xosligi bilan diqqatga sazovordir. Shoiraning oshiqona g'azallarida orifona ruh ustuvorlik qiladi. Bunday g'azallarda ijodkor (lirik qahramon) chinakam Haq oshig'i sifatida namoyon bo'lib, himmatining balandligi bilan o'quvchi qalbidan munosib o'rin oladi. Shoira Layli, Majnun, Yusuf, Zulayxo, bulbul, parvona, sham singari badiiy timsollardan mahorat bilan foydalanib, o'zining tasavvufona g'oyalarini g'azal ixlosmandlariga badiiy jihatdan barkamol misralarda yetkazishga muvaffaq bo'lgan. Uning mulamma' yo'lida bitilgan g'azallari esa o'z davrining iste'dodli zullisonayn shoirasi bo'lganidan darak beradi.

Adabiyotlar

- Каталог фонда института рукописей.* Том I. 1989. Ташкент: Фан.
- Комилов, Н. 2009. *Тасаввуф*. Тошкент: Movarounnahr-O'zbekiston.
- Miskin, Muslihabegim. 1878. *Devon*. Qo'lyozma: O'zR FASHI, № 972/1.
- Miskin, Muslihabegim. XIX asr (a). *Devon*. Qo'lyozma: O'zR FASHI, № 1962/1. 1277.
- Miskin, Muslihabegim. XIX asr (b). *Devon*. Qo'lyozma: O'zR FASHI, № 1277.
- Нуриддинов, Ш. 2010. "Икки Мискин". *Ўзбек тили ва адабиёти* 6: 80-82.
- Олимий, Саййид Мансур. 2004. *Бухоро – Туркистон бешиги*. Форс тилидан таржима, сўз боши ва изоҳлар муаллифи Ҳ.Тўраев. Бухоро.
- Қодирова, М. 1977. *XIX аср ўзбек шоиралари ижодида инсон ва халқ тақдири*. Тошкент: Фан.
- Сафаров, О. 1996. "Шоира Мискинни биласизми?" *Бухоро ҳақиқати*, 27 январь.
- Сафаров, О., Сафарова Ҳ. 1997. "Муслиҳабегим Мискин". *Қалб кўзи* 2 апрель.
- Сафаров, О., Сафарова Ҳ. (а). 2012. "Муслиҳабегим ҳаёти ва ижоди". *Нақшбандия* 9: 34-36.
- Сафаров, О., Сафарова Ҳ. (б). 2012. "Муслиҳабегим Мискин ҳаёти ва ижоди ҳақида". *Ўзбек тили ва адабиёти* 3: 43-46.
- СВР – *Собрание восточных рукописей академии наук Узбекской ССР*. Том XI. 1987. Ташкент: Фан.
- Türer, Ösman. Senasız. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf tarihi*. İstanbul: Seha.
- ЎСЭ – *Ўзбек Совет энциклопедияси*. 7-том. 1976. Тошкент.
- Ғаззолий, Абу Ҳомид. 2005. *Кимиёи саодат. Рух ҳақиқати*. Тошкент: Адолат.

Muslihabegim Miskin is a talented bilingual poetesses during the literary period of the XIXth century in Bukhara

Husniddin Eshankulov¹
Dilorom Sadikova²

Abstract

In this article, relying on our religious views formed over the centuries, the talented author wrote about her poetic and prose works on theological-mystical, social-political, spiritual-educational, moral-educational topics in Uzbek and Tajik languages. The article discusses the works of the poetess Muslihabegim Miskin. Having such a brilliant poet in the literary environment of Bukhara in the XIXth century is a unique and literary aesthetic phenomenon. The life and work of the poetess were hardly studied by literary critics of the last century, as she was brought up on the basis of Islamic faith and engaged in art in this spirit. Muslihabegim wrote in lyrical genres such as ghazal, mustazad, muhammas, musaddas, mustasne, muashshar, rubai, saqiynoma, fard, as well as poetry and prose. The poetess's three indistinguishable divans have reached us, and a comparative study reveals Muslihabegim Miskin's poetic legacy of more than ten thousand verses. The article focuses on the history of the study of the poetess's life and work, analyzes her poems, highlights some aspects of her life and work, and identifies her as a talented poetess.

Key words: *Muslihabegim Miskin, Abdulvahid, literary environment during the 19th century in Bukhara, bilingual poet, divan, autobiography, lyrical genres, poetic and prose story.*

References

- Katalog fonda instituta rukopisey.* Tom I. 1989. Tashkent: Fan.
Komilov, N. 2009. *Tasavvuf*. Toshkent: Movarounnahr-O'zbekiston.
Miskin, Muslihabegim. 1878. *Devon*. Qo'lyozma: O'zR FASHI, № 972/1.

¹ *Husniddin P. Eshankulov* – Doctor of Philology (DSc), Associate Professor, Bukhara State University.

E-mail: husniddin.eshonkulov72@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-4805-3879

² *Dilorom T. Sadikova* – the independent Researcher of Bukhara State University.

E-pochta: erkdil2004@mail.ru

For citation: Eshankulov, H. P., Sadikova, D. T. 2021. "Muslihabegim Miskin is a talented bilingual poetesses during the literary period of the XIXth century in Bukhara". *Golden scripts* 3: 25–42.

- Miskin, Muslihabegim. XIX asr (a). *Devon*. Qo'lyozma: O`zR FASHI, № 1962/1. 1277.
- Miskin, Muslihabegim. XIX asr (b). *Devon*. Qo'lyozma: O`zR FASHI, № 1277.
- Nuriddinov, Sh. 2010. "Ikki Miskin". *O'zbek tili va adabiyoti* 6: 80-82.
- Olimiy, Sayyid Mansur. 2004. *Buxoro – Turkiston beshigi*. Fors tilidan tarjima, so'z boshi va izohlar muallifi H.To'raev. Buxoro.
- Qodirova, M. 1977. *XIX asr o'zbek shoiralari ijodida inson va xalq taqdiri*. Toshkent: Fan.
- Safarov, O. 1996. "Shoira Miskinni bilasizmi?" *Buxoro haqiqati*, 27 yanvar.
- Safarov, O., Safarova H. 1997. "Muslihabegim Miskin". *Qalb ko'zi* 2 aprel.
- Safarov, O., Safarova H (a). 2012. "Muslihabegim hayoti va ijodi". *Naqshbandiya* 9: 34-36.
- Safarov, O., Safarova H. (b). 2012. "Muslihabegim Miskin hayoti va ijodi haqida". *O'zbek tili va adabiyoti* 3: 43-46.
- SVR – *Sobranie vostochnyx rukopisey akademii nauk Uzbekskoy SSR*. Tom XI. 1987. Tashkent: Fan.
- Türer,Ösman. Senasız. *Ana Hatlariyla Tasavvuf tarihi*. İstanbul: Seha.
- O'SE – *O'zbek Sovet ensiklopediyasi*. 7-tom. 1976. Toshkent.
- G'azzoliy, Abu Homid. 2005. *Kimiyoi saodat. Ruh haqiqati*. Toshkent: Adolat.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo‘lyozma manbalar, xalq og‘zaki ijodi namunalariga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo‘ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo‘lyozmalar yil davomida o‘zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o‘z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo‘lsa, unda qo‘lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo‘lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo‘yicha MS Word menejerini qo‘llash lozim.

Barcha qo‘lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig‘i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o‘ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo‘lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so‘zdan iborat bo‘lishi kerak.

100–150 so‘zdan iborat o‘zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so‘zdan kam bo‘lmagan kalit so‘zlar (o‘zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro‘yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo‘lishi mumkin) 1500 so‘zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so‘ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo‘limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to‘q bo‘yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o‘zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo‘lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o‘ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi

qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada

berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr

sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globalashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

QAYDLAR UCHUN

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: goldenscripts@gmail.com
Tel.: +99891 166-31-38
Bosishga 30.09.2021-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan.
Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62